

ISSN 1848-4387

HRVATSKO FILOZOFSKO DRUŠTVO

ODSJEK ZA FILOZOFIJU
FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U SPLITU

Simpozij

XVII. MEDITERANSKI KORIJENI FILOZOFIJE

*Filozofija prakse na Mediteranu:
o 60. obljetnici Korčulanske ljetne škole*

Split, Hrvatska, 13. – 15. travnja 2023.

Sveučilište u Splitu
Poljana kraljice Jelene 1/III

S y m p o s i u m

XVII MEDITERRANEAN ROOTS OF PHILOSOPHY

*Praxis Philosophy in the Mediterranean:
On the 60th Anniversary of the Korčula Summer School*

Split, Croatia, April 13–15, 2023

University of Split
Poljana kraljice Jelene 1/III

Organizatori

Hrvatsko filozofsko društvo
Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu

Programski odbor

prof. dr. sc. Mislav Kukoč, predsjednik
dr. sc. Anita Lunić, tajnica
prof. dr. sc. Hrvoje Relja
izv. prof. dr. sc. Marita Brčić Kuljiš
doc. dr. sc. Bruno Ćurko
dr. sc. Josip Guć
Antonio Kovačević, mag. phil.

Organizacijski odbor

prof. dr. sc. Mislav Kukoč, predsjednik
dr. sc. Anita Lunić, tajnica
Mira Matijević, poslovna voditeljica
prof. dr. sc. Jasna Jeličić-Radonić
prof. dr. sc. Dunja Jutronić
prof. dr. sc. Hrvoje Relja
prof. dr. sc. Luka Tomašević
izv. prof. dr. sc. Marita Brčić Kuljiš
izv. prof. dr. sc. Borislav Dadić
doc. dr. sc. Bruno Ćurko
dr. sc. Josip Guć
Antonio Kovačević, mag. phil.

Ssimpozij se organizira uz potporu

Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske
Sveučilišta u Splitu
Turističke zajednice Grada Splita

Sadržaj / Contents

<i>Mislav Kukoč, Uvod: XVII. Mediteranski korijeni filozofije.</i> Filozofija prakse na Mediteranu: o 60. obljetnici Korčulanske ljetne škole / Introduction: XVII Mediterranean Roots of Philosophy. Praxis Philosophy in the Mediterranean: On the 60th Anniversary of the Korčula Summer School	5
Program simpozija / Programme of the Symposium	11
Sažeci izlaganja / Paper Abstracts	17
Adresar sudionika / Addresses of the Participants	53

Uvod

Mislav Kukoč

Predsjednik Organizacijskog odbora simpozija

XVII. MEDITERANSKI KORIJENI FILOZOFIJE

*Filozofija prakse na Mediteranu:
o 60. obljetnici Korčulanske ljetne škole*

Hrvatsko filozofsko društvo i Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu organiziraju međunarodni filozofski i interdisciplinarni simpozij *XVII. Mediteranski korijeni filozofije*, koji se održava od 13. do 15. travnja 2023. godine u dvorani Sveučilišta u Splitu, smještenoj na pročelju Peristila, u središtu veličanstvene Dioklecijanove palače, spomenika nulte kategorije svjetske kulturne baštine pod zaštitom UNESCO-a, što kao ogledni primjerak mediteranske kulturne baštine savršeno korespondira s duhom i svrhom simpozija.

Mediteran je kolijevka zapadnoeuropske filozofije i znanosti koja, zajedno s također mediteranskim naslijedjem hebrejsko-kršćanske religijske tradicije udara temelje zapadnoeuropske kulture i civilizacije. Zapadna filozofija i znanost započinju svoj povijesni razvoj početkom 6. stoljeća pr. Kr. na istočnoj obali Mediterana, u maloazijskim grčkim kolonijama Miletu i Efezu te obližnjim otocima, potom se širi do Eleje i Sicilije, da bi svoj vrhunac postigla u Ateni, jednom od središta antičkog Mediterana. Daljnji razvoj antičke filozofije, od helenizma do srednjovjekovne epohe, preko novih središta filozofske misli Aleksandrije, Antiohije, Kartage i Rima, također je sudbinski vezan za Mediteran. Stvaranje, sukobljavanje i međusobno prožimanje mediteranskih kultura, specifični mediteranski multikulturalizam dao je bitno obilježje dalnjem razvoju filozofije Zapada. Grčka i rimska antika, helenističko-rimsko naslijede, Bizant, orientalne arapske tradicije, uz pečat nove islamske religije stupaju se u islamsko-arapsku srednjovjekovnu filozofiju, kulturu i civilizaciju. Bizantinci su grčku filozofiju prenijeli Arapima, a oni, posredstvom križarskih ratova, preko svojih vodećih

filozofa, Avicene, Averroesa, Ibn Halduna, vratili Europi u njoj već zaboravljeno naslijede Aristotelove filozofije.

To su samo neke od početnih premsa i mogućih naputaka za tematiziranje sadržaja simpozija *Mediteranski korijeni filozofije*. Dakako, ne i jedini. Sljedeći aspekt koji ulazi u tematski okvir simpozija odnosi se na utemeljenje hrvatske filozofije, koja se, kako u svojim početcima, tako i u najsjajnijim vrhuncima, korijeni u mediteranskom dijelu svojega višeregionalnoga kulturnog identiteta. Počev od Hermana Dalmatina, preko Marka Marulića, pa do Matije Vlačića Ilirika, Frane Petrića i Ruđera Boškovića, da spomenemo samo najznamenitija imena.

Treći sklop što ulazi u okvir teme simpozija odnosi se na filozofsko, ali i interdisciplinarno promišljanje specifičnosti mediteranskog multikulturalnog prostora koji je iznjedrio aktualne međucivilizacijske napetosti koje prijete globalnim sukobom civilizacija, ali otvaraju i mogućnosti dijaloga i pomirenja. S tim u svezi otvaraju se pitanja koja se, među ostalim, promišljaju na simpoziju:

- Utječu li *mediteranski korijeni filozofije* na nastanak i razvoj suvremenе filozofije Mediterana?
- Filozofsko promišljanje mediteranskog multikulturalizma
- Poticaji mediteranske filozofije za utemeljenje globalnog ethosa kao prepostavke međucivilizacijskog dijaloga
- Filozofija Mediterana kao globalizacijska paradigma

Ovogodišnji simpozij nosi podnaslov *Filozofija prakse na Mediteranu: o 60. obljetnici Korčulanske ljetne škole*. Međunarodni filozofski simpozij proteklih pola stoljeća mahom se održavaju u različitim središtima hrvatskog Mediterana: od *Interuniverzitetetskog centra u Dubrovniku*, preko *Mediteranskih korijena filozofije* u Splitu, do *Lošinjskih dana bioetike* i *Dana Frane Petrića* u Cresu. Najstariji i najznamenitiji među njima svakako je *Korčulanska ljetna škola*, na kojoj je, u društvu eminentnih svjetski poznatih i priznatih filozofa i sociologa, afirmirana suvremena hrvatska teorijska orientacija pod imenom *praxis* filozofije ili filozofije prakse, što je nastavljeno sljedeće godine pokrenutim časopisom *Praxis* u nakladi Hrvatskog filozofskog društva. Uz 60. obljetnicu pokretanja *Korčulanske ljetne škole*, ove, 2023. godine također bilježimo i okrugle obljetnice najistaknutijih

njezinih protagonista: 110. rođendan Rudija Supeka, 100 godina od rođenja Milana Kangrge, Branka Bošnjaka, Danka Grlića i Ivana Kuvačića, te 30 godina od smrti Gaje Petrovića i Rudija Supeka. Sve su to razlozi da, uz stalno tematiziranje navedenih aspekata mediteranskih korijena filozofije, sudionici simpozija posvete svoju pozornost i istraživanju postignuća i ostavštine filozofije prakse.

Nastavljujući tradiciju promoviranja novih izdanja tematski vezanih uz *Mediteranske korijene filozofije*, na simpoziju će ove godine biti predstavljene dvije publikacije. Riječ je o monografiji *Filozofija Danka Grlića* (Beograd, Zagreb, Nikšić, 2022.) autorice Slađane Kavarić Mandić, koju će, uz autoricu, predstaviti Lino Veljak, i monografiji *Odgoj za životinje: razvoj kritičke misli i bioetičkog senzibiliteta kod djece* (Zadar, 2022.) autora Bruna Čurka i Josipa Guća, koju će uz autore predstaviti Jan Defrančeski. Tematski blokovi s prethodnih simpozija objavljeni su u časopisima *Filozofska istraživanja* br. 107, 116, 137, 146 i 162 te *Metodički ogledi* br. 33, 34 i 40, kao i u opsežnim zbornicima *Filozofija Mediterana* (HFD, Zagreb, 2009.) i *Mediteranski korijeni filozofije* (HFD–FFST, Zagreb–Split, 2016.), a što neprijeporno potvrđuje dojam da *Mediteranski korijeni filozofije* ostavljaju zamjetan materijalni i duhovni trag u mediteranskom duhovnom prostoru.

Introduction

Mislav Kukoč

President of the Organization Committee of the Symposium

XVII MEDITERRANEAN ROOTS OF PHILOSOPHY

***Praxis Philosophy in the Mediterranean:
On the 60th Anniversary of the Korčula Summer School***

The Croatian Philosophical Society and the Department of Philosophy at the Faculty of Humanities and Social Science, University of Split are organizing the international and interdisciplinary symposium *XVII Mediterranean Roots of Philosophy*, which will take place from April 13 to April 15, 2023 in the conference hall of the University of Split, situated in the front of Peristil, in the center of the magnificent Diocletian's palace, a zero category monument of the global cultural heritage under the patronage of UNESCO which, as a representative piece of Mediterranean cultural heritage, suits the spirit and the purpose of the symposium perfectly.

The Mediterranean is the cradle of western philosophy and science which, together with the Mediterranean heritage of Hebrew-Christian religious tradition sets the foundations of Western European culture and civilization. Western philosophy and science begin their historical development at the start of 6th century BC on the eastern shores of the Mediterranean sea, specifically in Asia Minor, in the Greek colonies of Miletus and Ephesus and surrounding islands; it then spreads to Elea and Sicily and reaches its peak in Athens, one of the centers of ancient Mediterranean. Later development of ancient philosophy, from Hellenism to the medieval epoch, through new intellectual centers of Alexandria, Antioch, Carthage and Rome is also crucially related to the Mediterranean. Creation, conflict and mutual permeation of Mediterranean cultures, a distinctive Mediterranean multiculturalism gave an essential mark to the future growth of philosophy in the West. Ancient Greece and Rome, the Hellenistic-Roman heritage, Byzantine world, Oriental Arabic traditions with the mark of the new religion of Islam all blend into Muslim Arabic medieval philosophy, culture

and civilization. The Byzantines introduced the Arabs to Greek philosophy, and they, through the mediation of the Crusades and the work of its leading philosophers Avicenna, Averroes and Ibn Haldun returned the forgotten legacy of Aristotelian philosophy back to Europe.

Those are only some of the initial premises and possible suggestions for the topics of the symposium *Mediterranean Roots of Philosophy*; not the only ones, of course. The next aspect relevant to the topics of the symposium refers to the foundation of Croatian philosophy which, both in its beginnings and on its zenith, has its roots in the Mediterranean part of its multiregional cultural identity. Starting with Hermann of Dalmatia, continuing through Marko Marulić and Matija Vlačić Ilirik (Matthias Flacius Illyricus), Frane Petrić (Franciscus Patricius) and Ruđer Bošković (Roger Joseph Boscovich), to mention only the most significant figures.

A third set of themes congenial to the idea of this symposium relates to the philosophical and interdisciplinary reflection of the peculiarities of the Mediterranean multicultural space which gave birth to the current intercivilizational tensions threatening to escalate into the clash of civilizations, but also open the possibility of dialogue and reconciliation. That situation naturally suggests the following set of questions discussed at the symposium:

- Do the *Mediterranean roots of philosophy* influence the origin and development of the contemporary philosophy of the Mediterranean?
- Philosophical reflection of the Mediterranean multiculturalism
- Incentives of the Mediterranean philosophy for the establishment of global ethos as a prerequisite of intercivilizational dialogue
- Philosophy of the Mediterranean as a globalization paradigm

This year's symposium has the subtitle *Philosophy of Praxis in the Mediterranean: On the 60th Anniversary of the Korčula Summer School*. The international philosophical symposia of the past half century have mostly been held in different centers of the Croatian Mediterranean: from the *Interuniversity Center in Dubrovnik*, through the *Mediterranean Roots of Philosophy* in Split, to the *Lošinj Days of Bioethics* and the *Days of Frane Petrić* in Cres. The oldest and most famous among them is certainly the *Korčula Summer School*, where, in the company of eminent world-

renowned and recognized philosophers and sociologists, contemporary Croatian theoretical orientation under the name of praxis philosophy was affirmed, which was continued the following year with the journal *Praxis* published by the Croatian Philosophical Society. In addition to the 60th anniversary of the beginning of the *Korčula Summer School*, this year, 2023, we also celebrate the anniversaries of its most prominent protagonists: Rudi Supek's 110th birthday, 100 years since the birth of Milan Kangrga, Branko Bošnjak, Danko Grlić, and Ivan Kuvačić, and 30 years since the death of Gajo Petrović and Rudi Supek. All these are the reasons that, in addition to the constant thematization of the aforementioned aspects of the Mediterranean roots of philosophy, the symposium participants devote their attention to researching the achievements and legacy of the philosophy of praxis.

Continuing the tradition of promoting new publications thematically related to the *Mediterranean Roots of Philosophy*, two publications will be presented at the symposium this year: Sladana Kavarić Mandić's monograph *Filozofija Danka Grlića* [*The Philosophy of Danko Grlić*] (Belgrade, Zagreb, Nikšić, 2022), which will be presented by Lino Veljak and the author, and Bruno Ćurko and Josip Guć's monograph *Odgoj za životinje: razvoj kritičke misli i bioetičkog senzibiliteta* [*Education for Animals: Development of Critical Thinking and Bioethical Sensibility in Children*] (Zadar, 2022), which will be presented by the authors and Jan Defančeski.

When we add that thematic sections from the past symposia have been published in journals *Filozofska istraživanja* (no. 107, 116, 137, 146, and 162), *Metodički ogledi* (no. 33, 34, and 40), as well as in voluminous proceedings named *Filozofija Mediterana* [*Philosophy of the Mediterranean*] published by the Croatian Philosophical Society in Zagreb in 2009, and *Mediteranski korjeni filozofije* (*Mediterranean Roots of Philosophy*), published in Split and Zagreb in 2016 in the edition of the Croatian Philosophical Society and the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, it is clear, then, that the *Mediterranean Roots of Philosophy* symposium has had a notable material and spiritual influence in the Mediterranean cultural area.

PROGRAM / PROGRAMME

Četvrtak, 13. travnja 2023. / Thursday, 13 April 2023

10.00–10.30 ***Otvaranje skupa i pozdravne riječi / Opening ceremony and welcoming speeches***

Mislav Kukoč, predsjednik Organizacijskog odbora simpozija / President of the Organization Committee of the Symposium

Hrvoje Jurić, predsjednik Hrvatskog filozofskog društva / President of the Croatian Philosophical Society

Tonći Kokić, pročelnik Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu / Head of the Department of Philosophy, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split

Gloria Vickov, dekanica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu / Dean of the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split

Dragan Ljutić, rektor Sveučilišta u Splitu / Rector of the University of Split

10.30–10.45 **Lino Veljak** (Hrvatska/Croatia): Napuštena baština / Abandoned Legacy?

10.45–11.00 **Mislav Kukoč** (Hrvatska/Croatia): Rad i stvaralaštvo: teorijski raskol u hrvatskoj filozofiji prakse / Work and Creativity: Theoretical Schism in the Croatian Praxis Philosophy

11.00–11.15 **Luka Perušić** (Hrvatska/Croatia): Teorijska struktura filozofije prakse kod Kangrge i Petrovića / Theoretical Structure of the Praxis Philosophy in Kangrga and Petrović

11.15–11.45 *Rasprava / Discussion*

11.45–12.00 *Pauza / Pause*

12.00–12.15 **Hrvoje Jurić** (Hrvatska/Croatia): Kangrga i bioetika / Kangrga and Bioethics

12.15–12.30 **Slđana Kavarić Mandić** (Crna Gora/Montenegro): Uloga Danka Grlića na Korčulanskoj ljetnoj školi / The Role of Danko Grlić at the Korčula Summer School

12.30–12.45 **Sead Alić** (Hrvatska/Croatia): Pojam *medij* u estetici Danka Grlića / The Term *Medium* in the Aesthetics of Danko Grlić

- 12.45–13.15 *Rasprava / Discussion*
- 13.15–15.30 *Pauza za ručak / Lunch Break*
- 15.30–15.45 **Jan Defrančeski** (Hrvatska/Croatia): O Marijanu Tkalčiću u kontekstu *praxis* filozofije / On Marijan Tkalčić in the Context of *Praxis* Philosophy
- 15.45–16.00 **Anita Lunić** (Hrvatska/Croatia): Skica za *traganje* za blizinom praksisovaca i Blochove filozofije nade / A Sketch to *Search* for the Proximity of Praxis School and Bloch's Philosophy of Hope
- 16.00–16.15 **Gracijano Kalebić** (Hrvatska/Croatia): Ernst Bloch – misilac ljudskog dostojanstva i njegovih prirodnih prava / Ernst Bloch – Thinker of Human Dignity and Its Natural Rights
- 16.15–16.45 *Rasprava / Discussion*
- 16.45–17.00 *Pauza / Break*
- 17.00–17.15 **Josip Ćapin** (Hrvatska/Croatia): Liberalni socijalizam Carla Rossellija / Carlo Rosselli's Liberal Socialism
- 17:15–17:30 **Josip Ćirić** (Hrvatska/Croatia): Ideologija ili graf? Marksizam kao semantička mreža / Ideology or Graph? Marxism as Semantic Network
- 17:30–17:45 **Bruno Čurko, Marina Milivojević Pinto** (Hrvatska/Croatia): Motivi antičke književnosti u bajkama / Classical Antiquity Motifs in Fairy Tales
- 17:45–18.15 *Rasprava / Discussion*
- 18.15–18:30 *Pauza / Break*
- 18.30–19.00 *Predstavljanje publikacije / Presentation of publication*
- **Bruno Čurko, Josip Guć**, *Odgov za životinje. Razvoj kritičke misli i bioetičkog senzibiliteta kod djece*, Mala filozofija, Zadar, 2022.
- Predstavljajući / Presenters: **Jan Defrančeski, Bruno Čurko & Josip Guć**

Petak, 14. travnja 2023. / Friday, 14 April 2023

- 10.00–10.15 **Vladimir Rismundo** (Hrvatska/Croatia): Uloga grčkih pojmovova *mythos*, *logos* i *epos* u dekonstrukciji klasične grčke arhitekture i povijesno-filozofiskom razumijevanju umjetničkog djela / The Role of the Greek Terms *Mythos*, *Logos* and *Epos* in the Deconstruction of Classical Greek Architecture and the Historical-Philosophical Understanding of the Work of Art
- 10.15–10.30 **Drago Đurić** (Srbija/Serbia): Neki primjeri razvoja kritičke svijesti u ranoj grčkoj filozofiji i znanosti / Some Examples of the Development of Critical Consciousness in Early Greek Philosophy and Science
- 10.30–10.45 **Kerim Sušić** (Bosna i Hercegovina/Bosnia and Herzegovina): Uloga razuma u Majmonidovoj filozofiji: primjer interkulturnog dijaloga na srednjovjekovnom Mediteranu / The Role of Reason in Maimonides' Philosophy: An Example of Intercultural Dialogue in the Medieval Mediterranean
- 10.45–11.15 *Rasprava / Discussion*
- 11.15–11.30 *Pauza / Pause*
- 11.30–11.45 **Dževad Zečić** (Bosna i Hercegovina/Bosnia and Herzegovina): Deterministički kaos kod Platona i u novoj znanosti o kaosu / Deterministic Chaos in Plato and in the New Science of Chaos
- 11.45–12.00 **Zlatko Juras** (Hrvatska/Croatia): Tvar i sile u Schellingovoj filozofiji – odraz Boškovićeve teorije / Substance and Forces in Schelling's Philosophy – Reflection of Boscovich's Theory
- 12.00–12.15 **Ivan Vranješ** (Hrvatska/Croatia): Prouke Petrićevih *Deset dijaloga o povijesti* iz etičke perspektive / Studies of Petrić's *Ten Dialogues on History* from the Ethical Perspective
- 12.15–12.45 *Rasprava / Discussion*

12.45–15.00 *Pauza za ručak / Lunch Break*

15.00–15.15 **Josip Ćirić, Maja Jadrešin** (Hrvatska/Croatia): Prolegomena za butlerijanski džihad? Antička filozofija između semantičkih mreža i umjetne inteligencije / A Prologue to Butlerian Jihad? Ancient Philosophy Between Semantic Networks and Artificial Intelligence

15.15–15.30 **Marko Vučetić** (Hrvatska/Croatia): Gradani kao intelektualni naratori s licem / Citizens as Intelligent Narrators with a Face

15.30–15.45 **Slobodan Stamatović** (Hrvatska/Croatia): Epistemološka ekskluzivnost svijesti i njene implikacije / Epistemological Exclusivity of Consciousness and Its Implications

15.45–16.15 *Rasprava / Discussion*

16.15–16.30 *Pauza / Break*

16.30–17.00 *Predstavljanje publikacije / Presentation of publication*

- **Sladana Kavarić Mandić**, *Filozofija Danka Grlića*, Udruženje za kulturu povezivanja Most art Jugoslavija / Beletra / Fondacija Čano Koprivica, Beograd / Zagreb / Nikšić, 2022.

Predstavljači / Presenters: **Lino Veljak & Sladana Kavarić Mandić**

17.00 *Zatvaranje simpozija / Closing ceremony*

SAŽECI IZLAGANJA /
PAPER ABSTRACTS

SEAD ALIĆ

*Sveučilište Sjever, Koprivnica, Hrvatska /
University North, Koprivnica, Croatia*

Pojam *medij* u estetici Danka Grlića

Ideja ovog teksta je ponuditi odgovore na sljedeća pitanja: Je li Danko Grlić razmišljao o medijima? Je li vidio važnost i utjecaj medija na njegovo pa i naše vrijeme? Je li Danko Grlić analizirao medije samo u njihovoj tehničkoj dimenziji ili je razmišljao o medijima kao sustavu posredovanja na svim razinama komunikacije, umjetnosti, kulture, znanosti... Tekst će pokušati odgovoriti na pitanje o mogućim smjerovima nastavka Grlićeve filozofije umjetnosti, estetike, kritike teorijskih pristupa umjetnosti itd.

The Term *Medium* in the Aesthetics of Danko Grlić

The idea of this text is to offer answers to the following questions: Did Danko Grlić think about the media? Did he see the importance and influence of the media on his and our time? Did Danko Grlić analyze the media only in their technical dimension or thought about the media as a system of mediation at all levels of communication, art, culture, science... The text will try to answer the question about the possible directions of the continuation of Grlić's philosophy of art, aesthetics, criticism of theoretical approaches to art, etc.

JOSIP ĆAPIN

Sveučilište u Zadru, Hrvatska (doktorand) /

University of Zadar, Croatia (PhD student)

Liberalni socijalizam Carla Rossellija

Korčulanska ljetna škola, kao i filozofska orijentacija *praxis* i kasniji istoimeni časopis, nastala je kao plod buđenja kritičkoguma i želje za slobodom. Polazeći od pretpostavke da socijalizam može samo napredovati ako ide putem kritike i slobode, filozofi *praxisa* nastojali su obuhvatiti razne teme i probleme društva u kojem su živjeli i stvarali. Time su pokušali srušiti okoštale političke i društvene strukture koje su se bazirale na kontroli i autoritarizmu. Iako artikulirane ranije, ideje Carlo Rossellija jako su slične idejama *praksisovaca*. Rosselli je isticao nužnost reforme socijalizma i uvođenje liberalnih i demokratskih ideja u socijalističku doktrinu. Obogaćivanje socijalizma idejom osobne slobode i demokratskim metodama političke borbe omogućilo bi njegovo opstojanje i implementaciju u suvremenu političku zbilju koja se zasniva na kritici, dijalogu i kompromisu.

Carlo Rosselli's Liberal Socialism

The *Korčula Summer School*, as well as the philosophical orientation of *praxis* and later the journal of the same name, was created because of the awakening of the critical mind and the desire for freedom. Starting from the assumption that socialism can only advance if it takes a path of critique and freedom, the philosophers of *praxis* tried to cover all sorts of different topics and problems of the society they lived and created in. In this way they tried to bring down the ossified political and societal structures that were based on control and authoritarianism. Although articulated earlier, the ideas of Carlo Rosselli were very similar to those of the *praxists*. Rosselli emphasized the necessity to reform socialism and introduce liberal and democratic ideas into the socialist doctrine.

Enriching socialism with the idea of personal freedom and democratic methods of political struggle would enable its survival and implementation in modern political reality that is based on critique, dialogue and compromise.

JOSIP ĆIRIĆ

*Odjel za informacijske znanosti, Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
Department of Information Sciences, University of Zadar, Croatia*

Ideologija ili graf? Marksizam kao semantička mreža

Povijesna baština Marxova intelektualnog rada su filozofski sustav, politička ideologija i povijesni pokreti. Sumiranje ovako raznolike ostavštine objavljeno je u knjizi *Historical Dictionary of Marxism*. Na pravljenja je analiza rječnički organiziranog znanja koristeći se teorijom grafova. Rezultati su konzistentni s nizom drugih referenci rječničkog ili enciklopedijskog tipa: jednokomponentni mali svijet, statistički obrazac u navođenju koncepata, autora i događaja. Također, prikazana je statistička organizacija znanja koristeći se modularnošću. Dodatno, provjerili smo kako su u rječniku prikazani osobe i događaji vezani za Hrvatsku i kakvu semantičku mrežu tvore.

Ideology or Graph? Marxism as Semantic Network

The historical heritage of Marx's intellectual work is the philosophical system, political ideology and historical movements. A summary of such a diverse legacy was published in the book *Historical Dictionary of Marxism*. An analysis of dictionary-organized knowledge was made using graph theory. The results are consistent with a number of other dictionary or encyclopedic-type references: a single-component small world, a statistical pattern in citing concepts, authors and events. Also, the statistical organization of knowledge using modularity is presented. In addition, we checked how people and events related to Croatia are presented in the dictionary and what kind of semantic network they form.

JOSIP ĆIRIĆ, MAJA JADREŠIN

Sveučilište u Zadru, Hrvatska /

University of Zadar, Croatia

Prolegomena za butlerijanski džihad? Antička filozofija između semantičkih mreža i umjetne inteligencije

Uporaba Chat GPT usluge povlači i nekoliko metafilozofskih pitanja: Što određuje ekspertnost u filozofiji? Kako razlikovati strojni od ljudskog odgovora? Koliko su strojni odgovori ekspertni? Na primjeru antičke filozofije želimo prikazati kako se može pristupiti odgovaranju na navedena pitanja. Kako se medijska pozornost usredotočuje na salijentnost u komunikaciji, želimo izbjegći zamku senzacionalizma i fokusirati se na bihevioralni i semantički aspekt. Pomoću teorije grafova prikazali smo ekspertizu o antičkoj filozofiji iz publikacije *Historical Dictionary of Ancient Greek Philosophy*. Rezultati su konzistentni sa sličnim istraživanjima. Koristeći ovakvu metodologiju imamo priliku stvoriti enciklopedijski kurikul iz filozofije i iskoristiti nove tehnologije za uspješniju edukaciju filozofije i bolji uvid u izvjesne pravilnosti u povijesti ideja.

A Prologue to Butlerian Jihad? Ancient Philosophy Between Semantic Networks and Artificial Intelligence

Using the Chat GPT service raises several metaphysical questions: What determines expertise in philosophy? How to distinguish machine from human response? How expert are machine answers? Using the example of ancient philosophy, we want to show how one can approach answering the above questions. As media attention focuses on salience in communication, we want to avoid the trap of sensationalism and focus on the behavioral and semantic aspect. Using graph theory, we presented expertise on ancient philosophy from the publication *Historical Dictionary of Ancient Greek Philosophy*. The results are consistent with

similar research. Using this kind of methodology, we have the opportunity to create an encyclopedic philosophy curriculum and use new technologies for more successful philosophy education and better insight into certain regularities in the history of ideas.

BRUNO ĆURKO,¹ MARINA MILIVOJEVIĆ PINTO²

¹ Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia

² Centar za pružanje usluga u zajednici Zadar, Hrvatska /

Community Service Center Zadar, Croatia

Motivi antičke književnosti u bajkama

Bajke su među prvim pričama koje se pričaju djeci. One su vjerne pratiteljice dječjeg rasta te na različite načine pozitivno utječu na njihov razvoj. Bajke potiču usvajanje i razvoj etičkih i moralnih vrijednosti, razvoj kritičkog mišljenja, educiraju te pomažu djeci da razviju socijalne, emocionalne i intelektualne sposobnosti. Pomoći bajki djeca stječu vještine neophodne za dobro funkcioniranje u određenoj kulturi ili društvenoj zajednici. Ove su se priče usmenom predajom prenosile s generacije na generaciju te se ne zna kada su točno nastale. Nerijetko motive klasičnih bajki, ali i onih suvremenih, možemo pronaći u književnosti antičkog Mediterana. Tako npr. grčki filozof Strabon (63. ili 64. pr. Kr. – 24. po. Kr.) donosi vrlo vjerojatno najstarije izvore klasične bajke o Pepeljugi. Priča priču o djevojci zvanoj Rodopis kojoj je, dok se kupala, orao ukrao jednu sandalu i odnio je u Memphis. Tamo ju je bacio kralju u krilo. Kralj, potaknut ljepotom i neobičnošću oblika sandale, posla ljude u svim smjerovima u zemlji u potrazi za ženom koja je nosila tu sandalu. Na kraju je Rodopis pronađena u gradu Naukratisu te dovedena u Memphis, gdje je postala kraljeva supruga. U antici ćemo također naići na pripovijesti koje sadržavaju i mitske elemente i elemente bajki. Jedan od takvih primjera je Apulejevo (oko 125. – oko 180.) glasovito djelo *Metamorfoze* ili *Zlatni magarac*. Među nekoliko takvih priča utkanih u *Zlatnog magarca*, najpoznatija je ona o Amoru i Psihi, u kojoj pronalazimo tipične motive iz klasičnih bajki, kao što su npr. ljubomorne sestre koje žele svojoj sestri oteti bogatstvo i sreću. Osim navedenih, analizirat ćemo i motive u drugim antičkim književnim djelima, zahvaljujući kojima se antičko nasljeđe mediteranskih kultura može prepoznati u narodnim i suvremenim bajkama.

Classical Antiquity Motifs in Fairy Tales

Among the first stories told to children are fairy tales. They are faithful companions of children's growth and positively influence their development in different ways. Fairy tales encourage the adoption and development of ethical and moral values and critical thinking. They also educate and help children develop social, emotional and intellectual skills. With the help of fairy tales, children acquire the skills necessary for adequate functioning in a certain culture or social community. These stories were passed down verbally from generation to generation, and it is not known exactly when they were created. We can often find motifs of classic fairy tales, as well as contemporary ones, in the literature of the ancient Mediterranean. Thus, for example, Greek philosopher Strabo (63 or 64 BC – 24 AD) records probably the oldest source of the classical fairy tale about Cinderella. Strabo tells the story of a girl named Rhodopis. While Rhodopis was bathing, an eagle stole one of her sandals and carried it away to Memphis. It threw the sandal into the king's lap. The king, delighted by the beauty and intriguingness of the sandal, sent people in all directions into the country to search for its female owner. In the end, Rhodopis was found in the city of Naucratis and brought to Memphis, where she became the king's wife. In antiquity, we come across narratives that contain both mythical and fairy tale elements. One such example is Apuleius' (c. 125 – c. 180) famous work *Metamorphoses* or *The Golden Donkey*. Among several such stories woven into *The Golden Donkey*, the most famous is the story of Cupid and Psyche, where we can find typical motifs from traditional fairy tales, such as jealous sisters who want to steal their sister's wealth and happiness. We will also analyze motifs in other literary works of classical antiquity, thanks to which the ancient heritage of Mediterranean cultures can be recognized in folk and contemporary fairy tales.

JAN DEFRAŃCESKI

Sveučilišni centar za integrativnu bioetiku, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
University Centre for Integrative Bioethics, University of Zagreb, Croatia

O Marijanu Tkalčiću u kontekstu *praxis filozofije*

Marijan Tkalčić, hrvatski filozof i pedagog, bez sumnje spada među svjedočke pretpovijesti (nastanka) *praxis filozofije*. Međutim, u Tkalčićevim spisima, kao i u sačuvanim stenografskim zapisima njegovih predavanja o etici i estetici, moguće je uočiti čvrste teorijske poveznice s osnovnim pretpostavkama *praxis filozofije*. Potonje možda najbolje dolazi do izražaja uzme li se u obzir da je Tkalčić u svojim spisima, posred bavljenja raznim filozofskim i pedagoškim pitanjima i problemima, također razvijao i vlastito filozofsko stajalište, »dijalektički realizam«, čija se originalnost ogleda u nedovršenom projektu »filozofije stvaralaštva«. Referirajući se na njegove spise, napose rasprave »Generacije i zbivanja (Nacrt filozofije stvaralaštva)« i »Filozofija i zbilja (Slučaj Leibniz)«, cilj je izlaganja kritički promisliti značaj i mjesto Marijana Tkalčića u kontekstu (nastanka) *praxis filozofije*.

On Marijan Tkalčić in the Context of *Praxis Philosophy*

Marijan Tkalčić, Croatian philosopher and pedagogue, undoubtedly belongs among the witnesses of the prehistory (of the emergence) of *praxis philosophy*. However, in Tkalčić's writings, as well as in the preserved shorthand records of his lectures on ethics and aesthetics, it is possible to see strong theoretical connections with the basic assumptions of *praxis philosophy*. The latter is perhaps best seen if we take into account that in his writings, in addition to dealing with various philosophical and pedagogical questions and problems, Tkalčić also developed his own philosophical standpoint, the so-called "dialectical realism," whose originality is reflected in the unfinished project of a "philosophy of creation." By referring to his writings, especially

his discussions “Generacije i zbivanja (Nacrt filozofije stvaralaštva)” [“Generations and Events (An Outline of Philosophy of Creation)’] and “Filozofija i zbilja (Slučaj Leibniz)” [“Philosophy and Reality (The Case of Leibniz)’], the aim of the presentation is to critically reflect on Marijan Tkalčić’s significance and place in the context of (the emergence of) *praxis* philosophy.

DRAGO ĐURIĆ

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Srbija

Faculty of Philosophy, University of Belgrade, Serbia

Neki primjeri razvoja kritičke svijesti u ranoj grčkoj filozofiji i znanosti

Jedna od najvažnijih pojava u historiji znanosti i filozofije pojava je kritičke svijesti. U grčkoj antici čak je razvijena ideja da hipoteze čija opravdanja ne podliježu kritici, odnosno teorije koje u principu nisu opovrgljive, nisu relevantne za znanstveno razmatranje. U vezi s tim, osvrnut ću se na neka zapažanja Herodota, Tukidida, Epikura i Diodora sa Sicilije. Iako se kod najranijih grčkih mislilaca može prepoznati neka vrsta implicitne kritike, ja ću više pažnje posvetiti prvim eksplisitno izrečenim kritičkim zapažanjima Ksenofana, Heraklita i Parmenida. Kao ilustraciju načina na koji su teorije kritizirane, navest ću antičke primjere kritike teorije materijalnog monizma.

Some Examples of the Development of Critical Consciousness in Early Greek Philosophy and Science

One of the most important phenomena in the history of science and philosophy is the emergence of critical consciousness. In Greek antiquity, the idea was even developed that hypotheses whose justifications are not subject to criticism, that is, theories that are not refutable in principle, are not relevant for scientific consideration. In this regard, I will refer to some observations of Herodotus, Thucydides, Epicurus and Diodorus of Sicily. Although a kind of implicit criticism can be recognized in the earliest Greek thinkers, I will pay more attention to the first explicitly stated critical observations of Xenophanes, Heraclitus and Parmenides. As an illustration of the way in which the theories were criticized, I will cite ancient examples of criticism of the theory of material monism.

ZLATKO JURAS

Matica hrvatska, Podstrana, Hrvatska /

Matica hrvatska, Podstrana, Croatia

Tvar i sile u Schellingovoj filozofiji – odraz Boškovićeve teorije

Schellingovu sustavu tvari i pojave odbojno-privlačnih sila prirode prethodi Boškovićev model tvari materijalnih točaka raspršenih u vakuumu, izvorišnih djelovanju jedinstvene sile koja u pojavi biva privlačna ili odbojna, po polarnom postavljanju i razmjeni kohezije i adhezije (nekohezije) k formi i stabilnosti složene materije. Slično je u Schellinga (vjerojatno je poznavao Boškovićevu teoriju) – produkcija materije od jednostavne k složenoj slijedi iz polarnog postavljanja dvaju počela – beskonačnih snaga (apsolutnog identiteta) ekspanzije-atrakcije uspostavljajući temelj i formu prve egzistencije materije (u formi prve dvije potencije tj. dva stupnja manifestacije) uz pojavu privlačnih i odbojnih sila prirode usporedivih s Boškovićevom sveobuhvatnom silom. Entropični prostor u Schellinga (prva potencija: dominacija ekspanzije – temelj realiteta) analogan je Boškovićevu vakuumu ispunjenom tvarnim točkama materije na međusobnim udaljenostima dominacije odbojne sile koja ne dopušta dodir među njima, a dominacija atraktivne snage (svjetlo – druga potencija u Schellinga) što stremi formativnom jedinstvu kompleksne materije (treća potencija) usporediva je kohezivnim prijelazima Boškovićeve sile (odbojna u privlačnu) k formiranju čestica iz tvari.

Substance and Forces in Schelling's Philosophy – Reflection of Boscovich's Theory

Schelling's concept of substance and the appearance of repulsive-attractive forces of nature is preceded by Boscovich's model of the substance of material points dispersed in a vacuum, that are the source of

the action of a unique force between them that becomes attractive or repulsive in appearance, according to the polar arrangement and exchange of cohesion and adhesion (non-cohesion) for the form and stability of complex matter. It is similar in Schelling (he probably knew Boscovich's theory) – the production of matter from simple to complex follows from the polar setting of two principles – infinite forces (absolute identity) of expansion-attractions that set the foundation and form of the first existence of matter (in the form of the first two potencies, i.e., degrees of manifestation), and physical forces of nature comparable to Boscovich's comprehensive force. Entropic space in Schelling (first potency: dominance of expansion – the basis of reality) – is analogous to Boscovich's vacuum filled with material points of matter at mutual distances dominated by the repulsive force that does not allow contact between them, and the dominance of attractive force (light – the second potency in Schelling) which strives for the formative unity of complex matter (third potency) – is comparable to the cohesive transitions of the Boscovich force (repulsive to attractive) towards the formation of particles from matter.

HRVOJE JURIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

Kangrga i bioetika

Milan Kangrga (1923. – 2008.) jedan je od najznačajnijih hrvatskih i jugoslavenskih suvremenih filozofa, a u području etike vjerojatno i najznačajniji. Njegova je etička pozicija zasnovana na etici Immanuela Kanta, a razvijana kroz originalne interpretacije Fichtea, Hegela i Marxa. Stoga ne čudi da je taj, u osnovi antropocentrički stav činio Kangrgu skeptičnim spram probojā koji su se u etičkoj raspravi artikulirali pod imenom bioetike. U ovom ćemo se izlagaju osvrnuti na Kangrgina očitovanja o bioetici i srodnim gibanjima te nastojati odgovoriti na pitanje je li Kangrgina etika doista beznadno »zaključana« za bioetičke poticaje ili ipak postoji mogućnost njihova sintetiziranja.

Kangrga and Bioethics

Milan Kangrga (1923–2008) is one of the most important contemporary Croatian and Yugoslav philosophers, and probably the most important in the field of ethics. His ethical position is based on the ethics of Immanuel Kant and developed through original interpretations of Fichte, Hegel and Marx. Therefore, it is not surprising that this basically anthropocentric attitude made Kangrga skeptical of the breakthroughs that were articulated in the ethical debate under the name of bioethics. In this presentation, we will review Kangrga's statements about bioethics and related movements, and try to answer the question whether Kangrga's ethics is really hopelessly “locked” for bioethical incentives or there is still a possibility of synthesizing them.

GRACIJANO KALEBIĆ

Dugi Rat, Hrvatska /

Dugi Rat, Croatia

Ernst Bloch – mislilac ljudskog dostojanstva i njegovih prirodnih prava

Jedan od najznačajnijih filozofa dvadesetog stoljeća, Ernst Bloch, u svom je bogatom i višeslojnom stvaralaštvu tematizirao i pitanje prirodnog prava i ljudskog dostojanstva. Za njega ta pitanja ulaze u centralno područje filozofskog mišljenja i angažmana. U našem su vremenu koncept prirodnog prava kao i ljudsko dostojanstvo pred stalnom i višestrukim opasnošću poništavanja kroz relativizaciju, redukciju i negaciju. Po pitanju obrane koncepta prirodnog prava, ali i njegovog razvoja, kao i po pitanju zaštite i poštovanja ljudskog dostojanstva, mišljenje Ernsta Blocha može biti od iznimno velike važnosti.

Ernst Bloch – Thinker of Human Dignity and Its Natural Rights

One of the most important philosophers of the 20th century, Ernst Bloch, in his rich and multi-layered work also addressed the issue of natural law and human dignity. For him, these questions enter the central area of philosophical thinking and engagement. In our time, the concept of natural law as well as human dignity are in constant and multiple danger of cancellation through relativization, reduction and negation. Regarding the defense of the concept of natural law and its development, as well as the protection and respect of human dignity, the thinking of Ernst Bloch can be extremely important.

SLAĐANA KAVARIĆ MANDIĆ

Podgorica, Crna Gora /

Podgorica, Montenegro

Uloga Danka Grlića na *Korčulanskoj ljetnoj školi*

Ovo izlaganje tematizira filozofsku poziciju Danka Grlića, jugoslavenskog filozofa i jednog od utemeljitelja *praxis filozofske škole* i *Korčulanske ljetne škole*. Fokus je na Grlićevu doprinosu prevrednovanju čovjeka u stvaralačkom smislu imajući u vidu njegovo nedvosmisleno plediranje za umjetnost.

Posrijedi je doprinos u pogledu kritike dogmatizma, koji u širem smislu ima za cilj napredovanje čovjeka u humanističkom pogledu. S aspekta Grlićeve filozofske pozicije, čovjek treba postati krucijalni akter jednog novog društva koje se može uspostaviti samo ako je njegov kriterij slobodan čovjek, potentan da propituje i stvara.

Kroz analizu antidorigmatizma Grlić pokazuje svoj višestruki odnos s marksizmom, ali i potencira nespojivost stvaralačkog marksizma s dogmatskim jednoumljem – istinske slobode s materijalnim i ideološkim tavorenjem. U Grlićevu sudjelovanju na *Korčulanskoj ljetnoj školi* jasno se uviđa koliko je ovom autoru stvaralačka pozicija svojstvena, a kad je stvaralačka, onda je ljudska, kad je ljudska, onda je politička i nedvosmisleno šire društveno angažirana.

The Role of Danko Grlić at the *Korčula Summer School*

This presentation focuses on the philosophical position of Danko Grlić, a Yugoslav philosopher and one of the founders of the Praxis school of philosophy and the *Korčula Summer School*. The focus is on Grlić's contribution to the revaluation of man in the creative sense, bearing in mind his direct plead for art.

It is a contribution regarding the criticism of dogmatism, which in a broader sense aims at the advancement of man in a humanistic sense.

In terms of Grlić's philosophical position, man should become a crucial factor of a new society that can only be established if its criterion is a free man, capable of questioning and creating.

Through the analysis of anti-dogmatism, Grlić shows his multiple relationship with Marxism but also emphasizes the incompatibility of creative Marxism with dogmatic single-mindedness – true freedom with material and ideological encroachment. Grlić's participation at the *Korčula Summer School* clearly shows how unique this author's creative position is, and when it is creative, then it is human, when it is human, then it is political and unequivocally more socially engaged.

MISLAV KUKOČ

Zagreb, Hrvatska /

Zagreb, Croatia

Rad i stvaralaštvo: teorijski raskol u hrvatskoj filozofiji prakse

U kolovozu 1967. godine održano je IV. međunarodno zasjedanje *Korčulanske ljetne škole* s tematskim naslovom »Stvaralaštvo i postvarenje«, na kojem su najveću pozornost svojim priopćenjima i raspravom o njima izazvali Gajo Petrović i Vanja Sutlić, prije svega zbog teorijskog obrata koji su jedan i drugi izvršili u odnosu na vlastitu dotadašnju koncepciju. Kod Petrovića se radilo o postupnoj promjeni pozicije, od socijalističkog kulta rada do njegove negacije kao otuđenja nasuprot stvaralaštvu kao esencijalnom dijelu prakse. Sutlićev teorijski obrat bio je znatno radikalniji. Dok je u svojemu inauguralnom tekstu o toj problematici strogo lučio rad kao otuđenje od proizvodnje kao istinske čovjekove biti, sada ne samo da to razlikovanje napušta, već pod utjecajem Heideggerove fundamentalne ontologije i Althusserova strukturalizma upućuje izazov »teorijskog antihumanizma« koji bi trebao »refleksijom ne baš mnogo dirnute mladomarkske humaniste i u nas prisiliti na razmišljanje«. Spomenuta rasprava na Korčulanskoj ljetnoj školi i poglavito Sutlićeva radikalna promjena filozofske pozicije rezultirala je žestokim polemikama i trajnim prekidom suradnje Sutlića i hrvatskih filozofa prakse.

Work and Creativity: Theoretical Schism in the Croatian Praxis Philosophy

In August 1967, the 4th session of the *Korčula Summer School* was held with the theme “Creativity and Reification.” Gajo Petrović and Vanja Sutlić attracted the most attention with their presentations and discussions, primarily because of the theoretical turn that both of them made

in relation to their previous conception. Petrović gradually changed his position, from the socialist cult of work, to its negation as alienation vs. creativity as an essential part of praxis. Sutlić's theoretical turn was significantly more radical. While in his inaugural paper on this issue he strictly distinguished work as alienation from production as the true essence of man, now he not only abandons this distinction, but under the influence of Heidegger's fundamental ontology and Althusser's structuralism issues the challenge of "theoretical anti-humanism" which should "force to think our young Marxian humanists, who were not very touched by reflection." The aforementioned discussion at the *Korčula Summer School* and especially Sutlić's radical change in his philosophical position resulted in fierce polemics and a permanent break in cooperation between Sutlić and the Croatian praxis philosophers.

ANITA LUNIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia*

**Skica za *traganje za blizinom praksisovaca i
Blochove filozofije nade***

Nada se često vezuje uz očekivanja pozitivnog ishoda neovisno o objektivnoj procjeni njegove vjerojatnosti, a optimizam uz očekivanja pozitivnog ishoda na temelju uvjerenja o njegovoj vjerojatnosti (Bloeser i Stahl). Ernst Bloch pak razvija teoriju o optimizmu kao adekvatnom načinu odnošenja spram objekta nade, a pri čemu podrazumijeva aktivni angažman subjekta. Smatramo da Blochovo osmišljavanje odnosa nade i optimizma predstavlja korisno konceptualno polazište za čitanje Kangrgina i Petrovićeva djela. Alibi za ovu strategiju čitanja nude nam ona mjesta na kojima Petrović i Kangrga eksplicitno izražavaju teorisku srodnost s Ernstom Bloch ili se, u objašnjenju vlastitih pozicija, oslanjaju na njegov konceptualni okvir.

**A Sketch to *Search for the Proximity of Praxis School
and Bloch's Philosophy of Hope***

Hope is often associated with expectations of a positive outcome independent of an objective assessment of its probability, and optimism is associated with expectations of a positive outcome based on beliefs about its probability (Bloeser and Stahl). Ernst Bloch, on the other hand, develops a theory of optimism as an adequate approach to the object of hope, which implies the active engagement of the subject. We argue Bloch's interpretation of the relationship between hope and optimism is a useful conceptual starting point for reading Milan Kangrga's and Gajo Petrović's works. The alibi for this reading strategy is ensured by the places where Petrović and Kangrga explicitly express their theoretical affinity with Ernst Bloch or, in explaining their positions, rely on his conceptual framework.

LUKA PERUŠIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

**Teorijska struktura filozofije prakse kod
Kangrge i Petrovića**

Svrha je izlaganja kratko podsjetiti na spor o vrijednosti i smislu praxis filozofije koji je započet 2014. godine na Okruglom stolu Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, kroz optiku dvije objavljene publikacije – zbornika koji je većinski osudio »praksisovce« za besciljno špekuliranje i studije koja se tome suprotstavila – na način da će se vizualno iskazati temeljna teorijska struktura na kojoj pokret počiva i još jednom pokazati da su negativni prilozi iz zbornika susramna pseudokritika na koju se ne bi trebalo oslanjati u dalnjim analizama, ali koju bi svakako trebalo imati u vidu prilikom poučavanja novih generacija o praxis školi mišljenja.

**Theoretical Structure of the Praxis Philosophy in
Kangrga and Petrović**

The purpose of the presentation is to briefly recall the dispute over the value and meaning of the philosophy of praxis that began in 2014 at the Round Table of the Department of Philosophy of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb, through the lens of two publications – collected papers that largely condemned the “praxists” for aimless speculation, and a study which opposed it – in such a way that the basic theoretical structure on which the movement rests will be visually expressed, and once again demonstrate that the negative contributions from the collected papers are a form of cringe pseudo-criticism that should not be relied on in further analyses but should definitely be kept in mind when teaching new generations about the Praxis school of thought.

VLADIMIR RISMONDO

Akademija za umjetnost i kulturu,

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /

Academy of Arts, J. J. Strossmayer University of Osijek, Croatia

**Uloga grčkih pojmove *mythos*, *logos* i *epos* u
dekonstrukciji klasične grčke arhitekture i
povijesno-filozofiskom razumijevanju umjetničkog djela**

Kompleksna značenja grčkih pojmove *mythos*, *logos* i *epos* prepoznata su od strane moderne europske filozofske tradicije kao vrijedna oruđa u razumijevanju pojma »umjetnost«. Ovdje prije svega mislimo na doprinos problemu njemačke klasične filozofije o kojem je, recimo, detaljnije pisao Sreten Petrović. Konkretnije se radi o načinu na koji je F. Schelling suštinu umjetnosti – s filozofiskih pozicija – nalazio u *mythosu*, G. W. F. Hegel u *logosu*, a estetska ideja I. Kanta po našem se mišljenju može dovesti u analogiju s grčkim pojmom *epos*. Doprinos izlaganju čini analiza klasične grčke hramske arhitekture s pozicija navedenih grčkih pojmove, odnosno dokazivanje kako se klasična europska umjetnička tradicija može dekonstruirati upravo linijom njihovog jezičnog, a time i formalnog razgraničenja.

**The Role of the Greek Terms *Mythos*, *Logos* and *Epos* in
the Deconstruction of Classical Greek Architecture and
the Historical-Philosophical Understanding
of the Work of Art**

The complex meanings of the Greek terms *mythos*, *logos* and *epos* are recognized by the modern European philosophical tradition as a valuable tool in understanding the term “art.” Here, above all, we mean the contribution to the problem by German classical philosophy, which, for example, was written about in detail by Sreten Petrović. More specifically, it is about the way in which Schelling found the essence of art

– from a philosophical position – in *mythos*, Hegel in *logos*, and the aesthetic idea of Kant, in our opinion, can be put in analogy with the Greek term *epos*. The contribution to the presentation is made by the analysis of classical Greek temple architecture from the positions of the mentioned Greek terms, i.e., proving how the classical European artistic tradition can be deconstructed precisely along the line of their linguistic, and thus formal demarcation.

SLOBODAN STAMATOVIĆ

Split, Hrvatska /

Split, Croatia

Epistemološka ekskluzivnost svijesti i njene implikacije

Descartes je, a prije njega još i Augustin, dokazao da svijest ima sasvim poseban epistemološki status: svijest mu se pokazala kao ono što može izdržati svaku sumnju, što odolijeva kritici čak i ekstremnog skeptika. Moguće je posumnjati u zbiljnost svega, čak i u valjanost matematičkih istina, ali nemoguće je sumnjati u zbiljnost svijesti. Jer, čak i ako se u pogledu svega varam, čak i ako je sve što vidim i doživljavam iluzorno i sve što mislim pogrešno, ne mogu sumnjati u to da pritom mislim i da stoga jesam: *cogito, ergo sum*.

Ono *ja* koje se u tom *ergo sum* pokazuje neporecivo jesućim nije, naravno, ništa tjelesno: to vrijedi samo za subjekt onog *cogito*, za *res cogitans* – a to je *svijest*.

Descartesov čuveni uvid, dakle, jasno pokazuje da svijesti pripada *epistemološka ekskluzivnost*: svijest je ono jedino u što možemo biti sigurni da *jest*, da nije obmana. Epistemološka ekskluzivnost svijesti ne svodi se samo na svoju spoznajnu sigurnost, nego i na svoju posebnu spoznajnu perspektivu: svijest znamo neposredno, iz perspektive prvog lica.

U izlaganju namjeravamo izvidjeti kakve su implikacije takvog epistemološkog statusa svijesti. Naime, nama se čini da epistemološka ekskluzivnost svijesti ukazuje i na njenu ontološku ekskluzivnost.

Epistemological Exclusivity of Consciousness and Its Implications

Descartes, and before him also Augustine, demonstrated that consciousness has a very special epistemological status: consciousness proved to him to be that which can withstand any doubt, which resists the criti-

cism of even an extreme skeptic. It is possible to doubt the reality of everything, even the validity of mathematical truths, but it is impossible to doubt the reality of consciousness. Because, even if I am mistaken about everything, even if everything I see and experience is illusory and everything I think is wrong, I cannot doubt that I think and therefore am: *cogito, ergo sum*.

The *self* that is shown to be undeniably present in that *ergo sum* is of course nothing corporeal: this only applies to the subject of the *cogito*, to the *res cogitans* – which is *consciousness*.

Descartes' famous insight therefore clearly shows that consciousness has an *epistemological exclusivity*: consciousness is the only thing we can be sure that it *is*, that it is not a deception. The epistemological exclusivity of consciousness is not only reduced to its cognitive certainty but also to its special cognitive perspective: we know consciousness directly, from a first-person perspective.

In the presentation, we intend to explore the implications of such an epistemological status of consciousness. Namely, it seems to us that the epistemological exclusivity of consciousness also indicates its ontological exclusivity.

KERIM SUŠIĆ

*Prva bošnjačka gimnazija, Sarajevo, Bosna i Hercegovina /
First Bosniak High School, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina*

Uloga razuma u Majmonidovoj filozofiji: primjer interkulturalnog dijaloga na srednjovjekovnom Mediteranu

Iako je riječ o najznačajnijem židovskom filozofu čije je učenje suštinski prožeto bogatstvom židovske kulturne i duhovne tradicije te jednako tako s najtežim intelektualnim izazovima koji su povjesno opterećivali židovsku zajednicu, Majmonidovu filozofiju, shvaćenu kao ugaoni kamen intelektualne tradicije Židova, ipak je nemoguće shvatiti odvojeno od konteksta vremena koje je svjedočio. Prije svega, riječ je o klasičnim izvorima i utjecajima te posebno o svojevrsnom interkulturalnom dijalušu s arapsko-islamskim filozofima. Majmonidova promišljanja o ulozi razuma i njegovoj važnosti u dostizanju savršenstva predstavljaju vrhunac susreta i transmisije dotadašnjih glavnih filozofskih ideja Mediterana. Stoga, posebno zahvaljujući specifičnim obilježjima Majmonidova Mediterana, njegovu misao treba promatrati kao paradigmu dijaloga među različitim kulturama i filozofskim tradicijama.

The Role of Reason in Maimonides' Philosophy: An Example of Intercultural Dialogue in the Medieval Mediterranean

Although he is the most significant Jewish philosopher whose thought is essentially imbued with the richness of the Jewish cultural and spiritual tradition, and equally with the most difficult intellectual challenges that have historically burdened the Jewish community, Maimonides' philosophy, understood as the cornerstone of the intellectual tradition of the Jews, is still impossible to understand separately from context of the time he witnessed. First of all, it is about classical sources and influ-

ences, and especially about a kind of intercultural dialogue with Arab-Islamic philosophers. Maimonides' reflections on the role of reason and its importance in the attainment of perfection represent the pinnacle of the meeting and transmission of the main philosophical ideas of the Mediterranean of the time. Therefore, especially thanks to the specific features of Maimonides' Mediterranean, his thought should be seen as a paradigm of dialogue between different cultures and philosophical traditions.

LINO VELJAK

Zagreb, Hrvatska /

Zagreb, Croatia

Napuštena baština

Od 1963. do 1974. Korčulanska ljetna škola, koju su organizirali izdavači *Praxisa*, okupljala je filozofe, sociologe i studente koji su promišljali razvijanje europske ljevice u jednom od najturbulentnijih razdoblja njezine povijesti. Ljetna škola predstavljala je jedinstven intelektualni salon koji su posjećivali utjecajni mislioci i s Istoka i sa Zapada. Šest desetljeća kasnije dužni smo postaviti pitanje posjeduje li baština te škole danas ikakav tračak aktualnosti ili se pak historija Korčulanske ljetne škole smije prepustiti zaboravu.

Abandoned Legacy?

From 1963 to 1974, the *Korčula Summer School* organised by the publishers of *Praxis* hosted gatherings of philosophers, sociologists, and students, that mapped out the development of the European left during one of the most turbulent periods in its history. The summer school was a unique intellectual salon attended by influential thinkers from both East and West. Sixty years after, we must raise the question if the legacy of this school still possesses any trace of actuality or, on the contrary, the history of the *Korčula Summer School* may be abandoned.

IVAN VRANJEŠ

Osijek, Hrvatska /

Osijek, Croatia

Prouke Petrićevih *Deset dijaloga o povijesti* iz etičke perspektive

Djelo *Deset dijaloga o povijesti* hrvatskog renesansnog filozofa Frane Petrića objavljeno je 1560. godine u Veneciji. Dosadašnji istraživači tog djela najčešće su ga sagledavali iz perspektive filozofije povijesti. Međutim, Petrićevih *Deset dijaloga o povijesti* obiluje i etičkom tematikom.

Naime, Petrić je sa svojim sugovornicima u čak pet dijaloga razmatrao etički pojam *djelovanje (attione)*. Obilježja i određbu tog pojma razmatrao je u drugom i sedmom dijalogu. U osmom i devetom dijalogu hrvatski se filozof bavio dobrim djelovanjem i ciljem djelovanja. Ukazao je na obilježja dobra djelovanja služeći se životopisima. Nапослјетку, u okviru svojih razmatranja cilja djelovanja bavio se dobrom, srećom i željama ljudske duše, oslanjajući se pritom na Platonovu *Državu* i Aristotelovu *Nikomahovu etiku*.

Studies of Petrić's *Ten Dialogues on History* from the Ethical Perspective

Croatian Renaissance philosopher Frane Petrić's work *Ten Dialogues on History* was published in Venice in 1560. So far, scholars studied the work mostly from the perspective of the philosophy of history. However, Petrić's *Ten Dialogues on History* contains an ethical topic as well.

Namely, Petrić discussed the ethical term of *action (attione)* in five different dialogues with his interlocutors. Characteristics and definitions of the term were discussed in the second and seventh dialogues. In the eighth and ninth dialogues, the Croatian philosopher elaborated on good action and the goal of action. He pointed out properties of good action

by using biographies as examples. Finally, within the discussion about the goal of action, he dealt with the human soul's goodness, happiness and desires by relying on Plato's *Republic* and Aristotle's *Nicomachean Ethics*.

MARKO VUČETIĆ

*Odjel za filozofiju, Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
Department of Philosophy, University of Zadar, Croatia*

Građani kao inteligentni naratori s licem

U izlaganju se polazi od filozofije demokracije Marthe C. Nussbaum, koja je fundirana u humanistici, kao i od etike Emmanuela Lévinasa, koja drugo ljudsko biće promatra kao ono koje »ustanavljuje ljudsku suverenost«. Ta se suverenost očituje u licu. Lice nadilazi kontekst i sadržaje, ono u sebi i po sebi, zato što je lice, ima značenje. Ako s pozicijom ovih dviju filozofija pokušamo odrediti građanina, onda bi građanin bio inteligentni narator s licem. Inteligentni narator ne zadovoljava se time da se ljudski svijet izgrađuje putem politika činjenica i logičnosti, nego prvenstveno putem razumijevanja situacije drugoga i preuzimanjem odgovornosti za druga ljudska bića. Humanistika građane odgaja u duhu emocija, kako bi druge mogli osjećati, dok etika slobodu pojedinca promatra s pozicije odgovornosti prema slobodi drugoga.

Citizens as Intelligent Narrators with a Face

This paper has two starting points: the philosophy of democracy of Martha C. Nussbaum, that is founded in the humanities, and the ethics of Emmanuel Lévinas, who sees the other human being as the one who “establishes human sovereignty.” This sovereignty is manifested in the face. A face transcends context and contents, it has meaning in and of itself, because it is a face. If we try to define a citizen from the standpoint of these two philosophies, then the citizen would be an intelligent narrator with a face. An intelligent narrator is not satisfied with the fact that the human world is built through the politics of facts and logic but primarily through understanding the situation of others and assuming responsibility for other human beings. Humanities educate citizens emotionally, enabling them to feel others, while ethics considers individual freedom from the position of responsibility towards the freedom of others.

DŽEVAD ZEČIĆ

Internacionalna akademija znanosti i umjetnosti u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, Bosna i Hercegovina /

International Academy of Sciences and Arts in Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Deterministički kaos kod Platona i u novoj znanosti o kaosu

U *Timeju* Platon navodi da se početak sveg nastajanja, pa i rađanje samog kozmosa, nalazi u krilu majke »primateljice«, tj. u materiji. Vječna bića koja sačinjavaju biće duha su geometrijski oblici, simetrija, brojevi i numeričke relacije i krugovi. Oni su utisnuti u materiju na neki čudan i neizreciv način. Platonovo stvaranje svijeta započelo je iz kaosa. Kao-tično kretanje Demijurg prevodi iz nereda u red. Na kraju 20. stoljeća rada se jedna nova znanost – teorija determinističkog kaosa. Znanstvenici Robert May i James York otkrili su, u ranim sedamdesetim godinama prošlog stoljeća, složene veze između urednog i kaotičnog ponašanja. To su bile skrivene pravilnosti opisive jedino odnosom velikih i malih mjerila. Ustroji koji su ponudili ključ za nelinearnu dinamiku pokazali su se fraktalnim. Fraktali su bili likovi nepravilni i fragmentirani, nazubljeni i izlomljeni – oblici od kristalnih krivulja snježne pahuljice do nepovezanih maglica galaktike. To je bila nova geometrija tzv. Mandelbrotova. Znanstvenici su smatrali da je ta nova geometrija geometrija same prirode.

Deterministic Chaos in Plato and in the New Science of Chaos

In the *Timaeus*, Plato states that the beginning of all creation, including the birth of the cosmos itself, is found in the lap of the “recipient” mother, i.e., in matter. The eternal beings that make up the being of the spirit are: geometric shapes, symmetry, numbers and numerical rela-

tions and circles. They are imprinted in matter in some strange and ineffable way. Plato's creation of the world begins from chaos. A movement that is chaotic is transformed by the Demiurge from disorder into order. At the end of the 20th century, a new science was born – the theory of deterministic chaos. Scientists Robert May and James York discovered, in the early 1970s, the complex connections between orderly and chaotic behavior. These were hidden regularities describable only by the relation of large and small scales. The structures that offered the key to nonlinear dynamics turned out to be fractal. Fractals were figures irregular and fragmented, jagged and broken – forms from the crystalline curves of a snowflake to the disjointed nebulae of a galaxy. It was a new geometry, the so-called Mandelbrot's geometry. Scientists believed that this new geometry was the geometry of nature itself.

ADRESAR SUDIONIKA /
ADDRESSES OF THE PARTICIPANTS

Sead Alić

Petrovogorska 16a
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: salic@unin.hr

Josip Čapin

Vinkovačka 35d
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: capin.josip2@gmail.com

Josip Ćirić

Sveučilište u Zadru
Odjel za informacijske znanosti
Ul. dr. F. Tuđmana 24i
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: jciric@unizd.hr

Bruno Čurko

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
21000 Split
Hrvatska
e-mail: bcurko@ffst.hr

Jan Defrančeski

Sveučilište u Zagrebu
Sveučilišni centar za integrativnu bioetiku
Ivana Lučića 1a
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: jdefranceski@gmail.com

Drago Đurić

Univerzitet u Beogradu

Filozofski fakultet

Ul. Čika-Ljubina 18–20

11000 Beograd

Srbija

e-mail: djuricdrag@gmail.com

Maja Jadrešin

Sveučilište u Zadru

Ul. dr. F. Tuđmana 24i

23000 Zadar

Hrvatska

e-mail: mjadres@unizd.hr

Zlatko Juras

Strožanačka 49

21312 Podstrana

Hrvatska

e-mail: zlatkojuras1@gmail.com

Hrvoje Jurić

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Ivana Lučića 3

10000 Zagreb

Hrvatska

e-mail: hjuric@ffzg.hr

Gracijano Kalebić

Jadranska 1

21315 Dugi Rat

Hrvatska

e-mail: kgracijano@yahoo.com

Sladana Kavarić Mandić
IV proleterske 15
81000 Podgorica
Crna Gora
e-mail: kavaric.sladjana@gmail.com

Mislav Kukoč
Vrankovečka ulica 7
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: mislav.kukoc1@gmail.com

Anita Lunić
Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
21000 Split
Hrvatska
e-mail: alunic@ffst.hr

Marina Milivojević Pinto
Ivana Međstrovića 3
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: suncemarina@gmail.com

Luka Perušić
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: lperusic@yahoo.com

Vladimir Rismundo
Trg senjskih uskoka 3
10020 Zagreb
Hrvatska
e-mail: yrismond@gmail.com

Slobodan Stamatović
Put sv. Mande 8
21000 Split
Hrvatska
e-mail: sstamat@net.hr

Kerim Sušić
Prva bošnjačka gimnazija
Petrakijina 22
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
e-mail: kerimsusic@gmail.com

Lino Veljak
Zagorska 22
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: lveljak@ffzg.hr

Ivan Vranješ
Žumberačka 41
31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: ivranjes97@gmail.com

Marko Vučetić
Sveučilište u Zadru
Odjel za filozofiju
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2
23000 Zadar
Hrvatska
e-mail: mvucetic@unizd.hr

Dževad Zečić
Bulevar Kulina bana 28D/4
72000 Zenica
Bosna i Hercegovina
e-mail: dzevad.zecic@unze.ba

IZDAVAČI

Hrvatsko filozofsko društvo

Filozofski fakultet

Ivana Lučića 3

10000 Zagreb

i

Odsjek za filozofiju

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Poljička cesta 35

21000 Split

ZA IZDAVAČE

Hrvoje Jurić

Gloria Vickov

UREDNICI

Josip Guć

Anita Lunić

Mira Matijević

KOREKTURA

Josip Guć

Damir Sekulić

DIZAJN KORICA

Luka Gusić

PRIJELOM TEKSTA

Antun Mikleš

TISAK

GRAFOMARK, Zagreb

NAKLADA

100

